

Beata Świątek

Rodzina jako ogniwo profilaktyki szkolnej

Pedagogika Rodziny 3/1, 173-185

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Beata Świątek

Karkonoska Wyższa Szkoła Zawodowa w Jeleniej Górze

Rodzina jako ogniwo profilaktyki szkolnej

Family as a link to school prevention

Doświadczenia pedagogiczne ostatnich lat skłaniają do refleksji nad systemem wychowawczo-profilaktycznym szkoły. Rodzi się pytanie, czy narzucone szkole obowiązki w zakresie prowadzenia działań profilaktycznych, stosowania procedur bezpieczeństwa są w pełni rozumiane przez pracowników szkoły, rodziców i uczniów?

Wątpliwości pojawiają się przy analizie podstawowego elementu profilaktyki, jakim jest jakość relacji szkoła – rodzina. Współpraca szkoły i rodziny służy interesom dziecka, jego rozwojowi, pokonywaniu trudności, kryzysów i problemów. Współpraca szkoły i rodziny pozwala na zrozumienie i poznanie sytuacji dziecka. Wiedza ta jest niezbędna, żeby optymalizować wpływy edukacyjne, wychowawcze, profilaktyczne. Zachowanie się dziecka w szkole, jak podaje Z. Błażejewski [1987], jest najczęściej odzwierciedleniem jego sytuacji życiowej w domu. Szkoła, prowadząc działania profilaktyczne, nie może prowadzić ich w oderwaniu od sytuacji życiowej dziecka. Dom jest środowiskiem, gdzie dokonują się najważniejsze procesy wychowawcze. Tam dziecko uczy się wzorów postępowania, szacunku dla własnego zdrowia i innych wartości społecznych. Wychowanie w rodzinie stanowi główny czynnik, kształtujący postawę dziecka wobec nauki szkolnej, pracy i współżycia społecznego. Rodzina przekazuje dziecku dziedzictwo kulturowe, zaspokaja jego potrzeby emocjonalne, pełni kontrolę społeczną nad młodym pokoleniem. Efekt oddziaływań rodziny zależy między innymi od: jej struktury i stosunków osobowych, sposobu pełnienia przynależnych ról przez wszystkich członków oraz stopnia uświadomienia sobie przez rodziców wychowawczej roli rodziny wobec dziecka. Na rozwój dziecka oprócz zamierzonego postępowania wpływa także to niezamierzone, wynikające z wzajemnych stosunków i interakcji między

członkami rodziny. Rodzina stwarza dziecku warunki dobrego przygotowania do życia szkolnego [Dmochowska, Dunin-Wąsowicz 1978]. Pierwszym, a zarazem niezbędnym warunkiem takiego przygotowania jest zapewnienie dziecku podstawowych warunków zdrowotnych, racjonalnego trybu życia, właściwego odżywiania, snu i ruchu na świeżym powietrzu. Należy także pamiętać o korygowaniu i leczeniu wszelkich wad rozwojowych. Przygotowanie pod względem emocjonalnym i społecznym polega na wytworzeniu u dziecka poczucia bezpieczeństwa, stabilności rodziny, przekonania i pewności dziecka, że jest ono w centrum zainteresowania rodziców, że jest przez nich kochane, akceptowane. Takiego przekonania dziecko nabywa poprzez aktywne uczestniczenie w rodzinnym życiu. Uczy się samodzielności, zaradności, ma swoje obowiązki i prace w domu.

Rodzice mają prawo i obowiązek uczestniczyć w wydarzeniach szkoły, zarówno okazjonalnie, jak i na co dzień. Mogą uczestniczyć w dyskusjach na temat wychowania i powinni włączyć się w ten proces. Mają prawo do modyfikacji pracy szkoły. Mają również obowiązek uzgadniania kierunków oddziaływań w domu i w szkole, a także kontynuacji rozpoczętych działań przez nauczyciela. Mają prawo do pełnej informacji na temat sytuacji dziecka w szkole, potencjalnych zagrożeń, a także możliwości ich pokonywania. Powinni być aktywnymi uczestnikami działań profilaktycznych, a niekiedy nawet ich moderatorami.

Współpraca szkoły i rodziny nabiera jeszcze większego znaczenia w przypadku wystąpienia różnych trudności szkolnych. Zdarza się, że dziecko przejawia zaburzone zachowania w stosunku do nauczycieli i innych uczniów. Zachowania te budzą powszechną awersję nauczycieli i wywołują sankcje w postaci kar, które jednak nie przynoszą oczekiwanych skutków. Przeciwnie, pogłębiają zaburzenia i sytuacja pogarsza się. Uczeń staje się w szkole dzieckiem, o którym mówi się „trudny”, „niedostosowany”, „zdemoralizowany” itp. Rozpoznanie sytuacji rodzinnej ucznia pozwala na szersze spojrzenie na problem. Niejednokrotnie wnioski z takiego rozpoznania są jednoznaczne: to nie uczeń jest „trudny”, ale jego sytuacja życiowa bo, np. „tata Jasia nadużywa alkoholu, a pod jego wpływem nie panuje nad sobą. Dochodzi do aktów przemocy. Mama jest jej ofiarą, czuje się bezradna, nie radzi sobie z sytuacją w domu. Zdarza się, że rodzina musi uciekać w nocy przed pijanym ojcem”. Stosowanie sankcji, w takich wypadkach nie może przynieść pożądaných rezultatów. Według J. Błażejewskiego tylko takt pedagogiczny i cierpliwość ze strony nauczyciela, stworzenie klimatu współpracy i dialogu, możliwości przeżywania sukcesów na różnych płaszczyznach aktywności, może wpłynąć na poprawę sytuacji dziecka w szkole [Błażejewski 1987]. Niezbędne jest także nawiązanie relacji z domem, wsparcie rodziny w rozwiązaniu problemów po-

przez poradnictwo rodzinne, pokazanie możliwości uzyskania specjalistycznej pomocy terapeutycznej i pomocy socjalnej.

Szkoły zobligowane zostały do sporządzania odrębnego dokumentu zwanego Szkolnym programem profilaktyki na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 26.02.2002. Program profilaktyki w szkole, posiłkując się definicją profilaktyki, to „projekt systemowych rozwiązań profilaktycznych w środowisku szkolnym, uzupełniający działania wychowawcze” [Gaś 2006]. Dobrze opracowane zasady profilaktyki osadzonej w otoczeniu polityki prewencyjnej, czyli: przeciwstawiania się nękananiu i walki z przemocą, uzależnieniami, przestępczością i demoralizacją obyczajową w szkole, są fundamentem, na którym można budować jasne przekazy na temat oczekiwanych zachowań i konsekwencji zachowań typowych dla wymienionych zjawisk. Taka profilaktyka wypełnia treścią decyzje związane z niepożądanymi zachowaniami i pozwala szkole, rodzicom oraz uczniom na jednorodną komunikację na temat oczekiwań i konsekwencji. Rozważne zapisy i stopniowe wprowadzanie profilaktyki wraz z polityką prewencyjną dają lokalnej społeczności sygnał, że zjawiska są poważne [Swearer, Espelage, Napolitano 2010].

Zasadniczą kwestią w planowaniu i wdrażaniu profilaktyki jest reguła kompleksowości i komplementarności działań. Wszystkie elementy systemu szkoły oraz środowiska uczniów (rodzinnego, lokalnego) muszą być w nią zaangażowane. Szczególną rolę w planowaniu i realizowaniu zadań wynikających z polityki prewencyjnej szkoły odgrywa rodzina. Zaangażowanie rodziny w prewencję można analizować w kontekście prakseologicznej zasady mówiącej, że działający układ tworzą wzajemnie oddziałujące elementy, w którym każdy z nich powinien być rozpatrywany w relacji z innymi elementami i z całością systemu. Ich połączenie powinno w praktycznym działaniu stanowić zwarty, sprawnie działający system” [Davis, Alexander, Yelon 1983]. J. Rejman i A. Sak-Styczyńska wskazują, że „jednostronne próby rozwiązania problemów niepożądanych zachowań wychowanków (uczniów), w odniesieniu do określonych adresatów i przy pomocy zastosowanych metod – na ogół nie mogą przynieść oczekiwanych rezultatów, jeżeli nie są realizowane komplementarnie, we wszechstronnych powiązaniach [Rejman, Sak-Styczyńska 2008]. Według H. Rylke [2004] „... umiejętne nawiązanie współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym nie tylko zwiększa istotnie skuteczność programu, ale daje szkole bardzo mocne oparcie”. Podobne stanowisko przyjmuje Z. Gaś [2006], podając rozwijanie więzi z lokalną społecznością jako jeden z koniecznych warunków budowania bezpiecznego środowiska szkolnego. Otwarcie instytucji wychowawczej na zewnątrz i współdziałanie z jej otoczeniem, a w szczególności z rodziną, umożliwi wzmocnienie tych wysiłków i ich harmonijne wkomponowanie w system różnych, pożądaných oddziaływań. W tym celu konieczna

jest wszechstronna współpraca wszystkich osób biorących udział w życiu społeczności szkolnej [Homplewicz 1982]. Omówione kwestie przedstawia modelowo następujący schemat.

Rysunek 1. Współpraca szkoły ze środowiskiem życia uczniów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: E. Kosińska, *Mądrze i skutecznie. Zasady konstruowania szkolnego programu profilaktyki*, Rubikon. Kraków 2002.

Sytuacja rodzinna dziecka jest jednym z najważniejszych czynników ryzyka dla powstawania zaburzeń zachowania, takich jak: agresja i przemoc, łamanie norm społeczno-prawnych, używanie i nadużywanie alkoholu oraz używanie narkotyków. Według J. Szymańskiej do uwarunkowań rodzinnych w powstawaniu zachowań ryzykownych należą:

- zaburzenie więzi (zwłaszcza uczuciowej) pomiędzy rodzicami i dziećmi;
- wysoki poziom konfliktów w rodzinie;
- zaburzenia w pełnieniu ról ojca i matki;
- niejasny system wymagań stawianych dziecku;
- brak dyscypliny i kontroli lub nadmiernie surowa dyscyplina i kontrola;
- niekonsekwencja w wychowaniu;
- tolerancja rodziców wobec ryzykownych zachowań dzieci;
- rodzice jako wzorce nieprawidłowych zachowań [Szymańska 2002].

Więź w rodzinie jest pewnego rodzaju spoiwem łączących jej członków. Jest niewidzialną nicią splatającą ze sobą wszystkie osoby z kręgu rodziny. Więź rodzinna daje poczucie bliskości, przynależności i bezpieczeństwa. Każdy członek rodziny, nią połączony, może liczyć na wsparcie i pomoc ze strony bliskich. Zdaniem E. Rewińskiej i L. Wawryk „Silna więź w relacjach rodzice – dziecko jest jednym z najważniejszych czynników chroniących przed zaburzeniami, natomiast brak tej więzi lub jej zaburzenie to najpoważniejszy z czynników ryzyka. Zatem wzmacnianie więzi w rodzinie lub ich odbudowywanie to jeden z podstawowych celów profilaktyki. Szkoła może sprostać temu zadaniu na poziomie psychoedukacyjnym. Głębsza ingerencja w odbudowę lub likwidowanie zaburzeń w relacjach wewnątrzrodzinnych wymaga często pracy terapeutycznej lub innego rodzaju pomocy specjalistycznej. Zadaniem szkoły w takim przypadku powinna być pomoc w organizacji pierwszego kontaktu ze specjalistą, motywowanie do podjęcia leczenia i terapii” [Rewińska, Wawryk 2009]. W świetle nowej pomocy psychologiczno-pedagogicznej praca z rodziną może obejmować dodatkowo poradnictwo rodzinne i wsparcie w wychowaniu dziecka. Niekiedy jednak rodzice boją się lub nie chcą podjąć współpracy ze szkołą, ponieważ obawiają się reakcji i oceny środowiska szkolnego. Negatywne, wcześniejsze doświadczenia powodują wycofanie z kontaktów ze szkołą i uruchomienie reakcji obronnych, takich jak ucieczka, czy agresja w stosunku do pracowników pedagogicznych. E. Rewińska i L. Wawryk podkreślają, że współpraca szkoły z rodzicami obciążona jest powstającymi przez szereg lat błędami czy wręcz wynaturzeniami w relacjach rodzice – nauczyciele. Wyniki badań empirycznych, jak i rozważania teoretyczne wskazują na niedostatki w relacjach rodzina-szkoła. Dotyczy to częstotliwości kontaktów, ich treści i form [Rewińska, Wawryk 2009]. Jak zauważa W. Segiet „Niezadowolający stan współpracy, budzący wątpliwości zarówno rodziców, jak i nauczycieli – zdecydowanie dominuje nad stanem „społecznie uzasadnionym” czy „wychowawczo pożądanym” [Segiet 1999].

Ważne wydaje się zwrócenie uwagi na rolę szkoły w budowaniu otwartości i przełamywaniu barier we wzajemnych relacjach szkoła – rodzina. Udział rodziców w budowaniu bezpiecznego środowiska, w tym założeń polityki prewencyjnej i profilaktyki szkolnej, może mieć fundamentalne znaczenie dla powstrzymania niekorzystnych zjawisk (przemocy, przestępczości młodzieży, uzależnień). Z jednej strony szkoła może wpływać na postawy rodziców, natomiast rodzice swoje postawy i wzorce zachowań przekazują dzieciom. Zatem, ideę współpracy rozumianą przez W. Segieta jako „(...) tworzenie wspólnej linii działania, a w konsekwencji relacje oparte na zasadzie współrzędności podmiotów i podziale sprawstwa, kontakty na płaszczyźnie poziomej (partnerskiej)” [Segiet 1999] można uznać za jeden z podstawowych warunków skutecznej profilaktyki oferowanej przez szkołę.

Zaangażowanie rodziców w działania profilaktyczne powinno obejmować kilka podstawowych etapów. Pierwszym z nich jest uczestnictwo w zajęciach psychoedukacyjnych zorganizowanych przez szkołę w celu podniesienia świadomości rodziców odnośnie zagrożeń, na które rodzina powinna zwrócić uwagę. Drugi etap to wciągnięcie rodziców w proces corocznego ustanawiania zasad polityki prewencyjnej szkoły oraz jej prowadzenia. Trzeci etap to aktywne uczestnictwo w działaniach profilaktycznych poprzez przekazywanie właściwych wzorów zachowania. Czwarty etap to pokazywanie rodzicom możliwości szukania pomocy w sytuacjach trudnych.

Jednym z najważniejszych działań jest wciągnięcie rodziców w proces planowania i realizacji polityki prewencyjnej oraz profilaktyki szkolnej. Przykładem może służyć model zapobiegania przemocy stworzony przez S. M. Swearer, D. L. Espelage i S. A. Napolitano. Jego założenia dotyczą między innymi opracowania zasad polityki, zdefiniowania zachowań zaliczanych do przemocy rówieśniczej, sfery uzależnień, przestępczości i demoralizacji obyczajowej, stworzenie wytycznych do „niebudzących wątpliwości opisów zdarzenia sprawy z incydentu” oraz hierarchii środków, które może podjąć szkoła w postępowaniu z uczniami będącymi sprawcami czynów zabronionych. Opracowanie zasad polityki wymaga spełnienia kilku podstawowych zasad. Można wskazać kilka podstawowych kroków, które może podjąć każda szkoła w celu zapobiegania przemocy, uzależnieniom i przestępczości w swoim obrębie. **Podstawową kwestią jest świadomość psychospołecznych zagrożeń.** Należy upowszechniać informacje dotyczące rozpoznawania objawów zachowań aspołecznych (przemocy, uzależnień, przestępczości), czynników sprzyjających tym zagrożeniom, ich konsekwencji, sposobów poszukiwania dodatkowych informacji na ten temat itp.

W przypadku pracy z rodziną, chodzi przede wszystkim o wskazywanie zachowań, które mogą sprzyjać występowaniu zjawisk aspołecznych lub przestępczych. Praca z rodziną na poziomie profilaktyki pierwszorzędowej może obejmować krótkie sesje poznawcze, mające na celu wyrównanie poziomu wiedzy na tematy związane z przemocą, uzależnieniami i przestępczością. Spotkania takie powinny być organizowane cyklicznie i wykorzystywane jako element wzmacniania więzi rodziców ze szkołą. Inną formę pracy z rodzicami należy przyjąć w przypadku, kiedy zachowania aspołeczne ich dzieci już się pojawiły. Zasadne wydaje się wtedy podjęcie działań z zakresu interwencji profilaktyczno-resocjalizacyjnej. W takich sytuacjach szkoła może zaangażować do współpracy specjalistów, którzy poprowadziliby pracę z rodziną. Można również wykorzystać partnerów, którzy realizują wspólnie ze szkołą zadania pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz takie podmioty jak: Policja, Straż Miejska, PCPR czy MOPS.

Następną kwestią staje się propagowanie właściwego stylu kierowania i kultury szkoły. Konieczne jest promowanie pracy zespołowej i stylu kierowania opartego na współuczestnictwie i współdziałaniu, polepszanie komunikacji pomiędzy dyrektorem i pracownikami oraz nauczycielami i uczniami; wprowadzenie precyzyjnego zakresu obowiązków i podziału ról w szkole. Ponadto liczą się: promowanie odpowiednich wartości składających się na kulturę szkoły, do których należy zaliczyć zainteresowanie dyrektora psychofizycznym samopoczuciem nauczycieli i uczniów, polepszanie bezpieczeństwa warunków pracy, konsultacje pomiędzy dyrektorem i nauczycielami w sprawach dotyczących funkcjonowania szkoły itd.

Rodzice, rady nadzorcze szkół i dyrektorzy szkół powinni wspierać tę inicjatywę, stawać na czele i przewodzić osobom opracowującym i wprowadzającym politykę przeciwstawiania się przemocy, uzależnieniom i przestępczości w szkole.

Najważniejszą częścią polityki interwencyjnej jest jasna i odpowiednia definicja zjawisk, których ona dotyczy. Opracowując politykę przeciwstawiania się przemocy w swojej placówce, dyrekcja szkoły powinna przyjąć definicję przemocy zawartą w prawodawstwie. Tam, gdzie nie ma odpowiedniego przepisu prawa albo tam, gdzie przepis nie do końca definiuje np. przejawy przemocy rówieśniczej, władze szkolne powinny w swojej polityce przyjąć taką definicję tego zjawiska, która będzie spójna z definicją używaną przez naukowców i pedagogów, a która obejmie zarówno bezpośrednie, jak i pośrednie formy przemocy, uzależnień, przestępczości i innych zachowań społecznych [Swearer, Espelage, Napolitano 2010].

Rodzice powinni być informowani, gdzie mogą znaleźć treści związane z definiowaniem zjawisk, których dotyczy polityka prewencyjna. Oprócz samych definicji, ważne wydaje się także to, jakie kroki może podjąć szkoła w przypadku ucznia, który nie stosuje się do zasad postępowania w szkole. Kluczowa jest dla rodziców wiedza na temat konkretnych zasad i norm obowiązujących w szkole.

Doniesienia na temat wiadomych nam bądź domniemyanych aktów przemocy, uzależnień lub przestępczości w szkole, to kolejny, ważny element działań zmierzających do zwalczania tego zjawiska, a każda szkolna polityka prewencyjna powinna zawierać niebudzące wątpliwości, jasne procedury takiego zdawania sprawy z zaistniałego aktu przemocy, przestępczości czy sytuacji związanej z uzależnieniami.

Istotne jest to, by rodzice byli zachęceni do składania doniesień nawet w przypadku podejrzenia o dokonywane aktów przemocy w szkole (innymi słowy „przypuszczalnego łamania zasad tej polityki”), a nie tylko wtedy, gdy istnieje pewność zaistnienia takich aktów.

Choć składanie doniesień jest ważnym elementem polityki przeciwdziałania przemocy w szkole, to nie wystarczy do rozwiązania problemu – jeżeli nie pójdziemy krok dalej i nie zbadamy wszystkich oskarżeń, osoby winne takich aktów nie poniosą konsekwencji, a dzieci, które są ich ofiarami, nie otrzymają wsparcia. Rodzice powinni na terenie szkoły otrzymać instrukcje, co zrobić, kiedy ich dziecko padnie ofiarą przemocy oraz jaką pomoc może uzyskać.

Zgodnie z założeniami dotyczącymi przygotowania i realizacji polityki prewencyjnej oraz profilaktyki szkolnej, współpraca szkoły i rodziny jest niezbędna. Zapis proponowanych metod i form tego współdziałania powinien znaleźć się w dokumentach szkoły, między innymi w szkolnym programie profilaktyki [Zajączkowski 2002]. Podejmując próbę zbadania udostępnianej przez szkoły dokumentacji zasadne wydaje się, poddanie badaniom ich strony internetowej. W badaniach wzięły udział szkoły powiatu wałbrzyskiego (23 szkoły). Badania przeprowadzono w październiku 2012 r.

Analiza środowiska szkolnego wykazała, że większość szkół posiada własne strony internetowe, gdzie zamieszczane są informacje na temat szkoły. Dotyczą one najczęściej aktualności, wiadomości na temat szkoły, informacji przeznaczonych dla uczniów i dla rodziców oraz danych kontaktowych. W zakładkach dla uczniów i dla rodziców zamieszczane są najważniejsze dokumenty. Badania jakości stron internetowych pod kątem dostępnej tam dokumentacji szkoły przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Analiza stron internetowych wybranych szkół z powiatu wałbrzyskiego

Rodzaj szkoły	Statut	Regulamin	Program wychowawczy / profilaktyczno-wychowawczy	Procedury bezpieczeństwa	Projekty unijne	Inne
Gimnazjum nr 1 w Boguszowie Gorcach	X	X	X	-	-	Pomoc psychologiczno-pedagogiczna
Gimnazjum w Czarnym Borze	X	X	-	-	x	Koła zainteresowań
Gimnazjum nr 1 w Wałbrzychu	x + WSO	-	-	-	x	Koła zainteresowań

Gimnazjum nr 2 w Wałbrzychu	X	X Dok: ocenie zachowania	-	-	x	Koła zainteresowań
Gimnazjum nr 3 w Wałbrzychu	-	-	-	-	-	Szkolny klub europejski
Gimnazjum nr 4 w Wałbrzychu	-	-	-	-	x	-
Gimnazjum nr 5 w Wałbrzychu	-	-	-	-	-	Koła zainteresowań
Gimnazjum nr 6 w Wałbrzychu	-	-	-	-	x	Koła zainteresowań
Gimnazjum nr 7 w Wałbrzychu	X	-	-	-	x	Koła zainteresowań
Gimnazjum Miejskie w Jedlinie-Zdroju	x	X	X	x	x	X
Gimnazjum Publiczne w Głuszycy	-	-	-	-	x	X
Publiczne Gimnazjum w Mioszowie	x	X	X	x	x	X
Gimnazjum przy Zespole Szkół z Oddziałami Integracyjnymi	-	-	-	-	x	Koła
Zespół Szkół Muzycznych w Wałbrzychu	-	-	-	-	-	-
Zespół Szkół Sióstr Niepokalanek w Wałbrzychu	-	-	-	-	-	Koła
Zespół Szkół w Starych Bogaczowicach	-	-	-	Procedury wspierania uzdolnień	-	-

Publiczne Gimnazjum w Szczawnie-Zdroju	-	-	X	-	-	Koła zainteresowań
Gimnazjum Fundacji „Szkoła Menedżersko-Księgowa” w Wałbrzychu	-	-	-	-	e-szkoła	Koła zainteresowań Tutoring
Zespół Szkół w Walimiu	-	-	-	-	x	Koła zainteresowań
Gimnazjum przy Zespole Szkół nr 1	-	-	-	-	-	Koła zainteresowań
Gimnazjum przy Zespole Szkół nr 2	X	-	-	-	x	Zajęcia pozalekcyjne - koła - zajęcia - warsztaty
Gimnazjum przy Zespole Szkół nr 4	X	X	X	X	x	Koła
Zespół Szkół Samorządowych w Boguszowie Gorcach	x	System oceniania	-	-	x	X

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Za najważniejsze dokumenty omawiające zasady obowiązujące na terenie szkoły, można uznać statut, regulamin i program wychowawczo-profilaktyczny. Tylko 43,4% (10 szkół) badanych szkół publikuje na stronach internetowych statut szkoły, regulamin ujawnia 26,1% (czyli 6) badanych szkół, natomiast program wychowawczo-profilaktyczny 22% (czyli 5) badanych szkół. Można uznać, że dostępność podstawowych dokumentów określających normy i zasady pobytu w szkole, są w niektórych szkołach nieco ograniczone. Z drugiej strony warto zaznaczyć, że strony internetowe szkół są wypełnione informacjami bieżącymi na temat życia szkoły: o imprezach, wydarzeniach, osiągnięciach, a także o ofercie edukacyjnej, która ma zachęcać potencjalnych uczniów do wyboru placówki. Istnieją natomiast braki w zakresie informacji na temat: oferty zajęć specjalistycznych realizowanych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, warsztatów czy zajęć dla dzieci i młodzieży

z grup ryzyka. Brakuje także informacji na temat trudności wychowawczych, zachowań społecznych czy problemów dotyczących bezpieczeństwa w szkole. Szkoły nie informują także, kiedy i gdzie odbywają się zajęcia dla rodziców w ramach poradnictwa rodzinnego lub psychoedukacji.

Analizując problematykę profilaktyki w gimnazjach, można zauważyć, że nie wszystkie szkoły pozwalają na wgląd w ich dokumentację. Jest to o tyle zastanawiające, iż w różnych sytuacjach szkolnych nauczyciele wymagają od uczniów i rodziców znajomości zasad postępowania w szkole oraz zasad przydzielania kar i nagród. Na pytanie o zasadność nieudostępniania dokumentacji dyrektor jednego z gimnazjum wyjaśnia: „ze statutem i programem profilaktyki oraz procedurami bezpieczeństwa zapoznaje wychowawca uczniów na początku roku. Nie ma potrzeby umożliwiać im dostępu do tych dokumentów, aby uniknąć dodatkowych nieporozumień. Podobnie jest z rodzicami. Wychowawca na początku roku wyjaśnia zasady i procedury. Rodzice pewnie by sami tego nie czytali” [wywiad z dyrektorem gimnazjum]. Motywując fakt nieudostępniania dokumentacji, dyrektorzy podkreślali obawę, przed roszczeniową postawą rodziców. Jeden z dyrektorów podaje „Dzisiaj rodzice myślą, że im wszystko wolno. Spadł prestiż i ranga zawodu nauczyciela. Rodzice przychodzą i żądają, aby szkoła za nich wykonywała zadania wychowawcze” [wywiad z dyrektorem gimnazjum]. Posiadana przez szkołę dokumentacja określa zasady postępowania pracowników pedagogicznych w różnych sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych. Pełni ona podstawową rolę w rozwiązywaniu kwestii spornych, a jej znajomość można uznać za ważną dla wzajemnych relacji członków społeczności szkolnej. Ogólna dostępność takich dokumentów jak: statut, program wychowawczy, regulamin szkoły czy zasady objęcia pomocą psychologiczno-pedagogiczną, pozwala na uniknięcie nieporozumień i obniżenie niepokoju związanego z brakiem informacji na wybrany temat.

Warto zauważyć, że ograniczanie przez szkoły dostępu do ważnej dokumentacji skutkuje z jednej strony brakiem rzetelnej informacji na poszukiwane tematy, z drugiej strony budowaniem przez uczniów i rodziców fałszywych sądów i opinii. Są one tworzone na skutek zaślyszanych, często nieprawdziwych głosów otoczenia. Ponadto, rodzice spotykający na drodze kontaktów ze szkołą ciągłe bariery, dochodzą do wniosku, że nikt ich w szkole nie potrzebuje, że są nieproszonymi gośćmi, trzymanymi na dystans od ważnych tematów. O ich obecność szkoła walczy dopiero w sytuacjach, kiedy trzeba w czymś pomóc lub za coś zapłacić. Niekorzystną sytuację potęgują wzajemne oskarżenia. Szkoła wytyka rodzicom niekompetencje w zakresie wychowania, obwinia rodzinę za braki w zakresie poszanowania wartości, deficyty w zakresie wzorów i norm społeczno-moralnych, piętnuje wady rodziców i ich ułomności. Z drugiej strony rodzice stają się coraz bardziej radykalni w swoich postawach wobec szkoły. Żądają rezultatów edukacyjnych i sukcesów wychowawczych, a gdy ich braku-

je, upatrują problem w kompetencjach nauczycieli. Wszystko to prowadzi do wzajemnej niechęci i braku porozumienia.

Pomimo formułowanych od wielu lat teoretycznych postulatów na temat potrzeby nawiązywania pozytywnych, satysfakcjonujących relacji pomiędzy szkołą a rodziną, w praktyce trudno je dostrzec. Są oczywiście pojedyncze inicjatywy, nauczyciele z pasją, którzy potrafią zadbać o współpracę z rodzicami. Ich istnienie stanowi dowód na to, że ta współpraca jest możliwa i powinna być realizowana. Niestety nie we wszystkich szkołach ma ona miejsce. Jest to niepokojący problem, wymagający analizy i zainteresowania ze strony władz szkoły, środowiska lokalnego oraz rodziców.

Streszczenie

Doświadczenia pedagogiczne ostatnich lat skłaniają do refleksji nad systemem wychowawczo-profilaktycznym szkoły. Rodzi się pytanie, czy narzucone szkole obowiązki w zakresie prowadzenia działań profilaktycznych, stosowania procedur bezpieczeństwa są w pełni rozumiane przez pracowników szkoły, rodziców i uczniów?

Wątpliwości pojawiają się przy analizie podstawowego elementu profilaktyki, jakim jest jakość relacji szkoła – rodzina. Badania wykazują, że pomimo formułowanych od wielu lat teoretycznych postulatów na temat potrzeby nawiązywania pozytywnych, satysfakcjonujących relacji pomiędzy szkołą a rodziną, w praktyce trudno je dostrzec. Są oczywiście pojedyncze inicjatywy, nauczyciele z pasją, którzy potrafią zadbać o współpracę z rodzicami. Ich istnienie stanowi dowód na to, że ta współpraca jest możliwa i powinna być realizowana. Niestety nie we wszystkich szkołach ma ona miejsce. Jest to niepokojący problem, wymagający analizy i zainteresowania ze strony władz szkoły, środowiska lokalnego oraz rodziców.

Słowa kluczowe: rodzina, szkoła, współpraca, profilaktyka.

Summary

Pedagogical experience over the years has an impact on the educational and preventive school system. This raises the question as to whether the recently imposed school regulations involving prevention and safety procedures are fully understood by school staff, parents and students?

Doubts arise when analyzing the primary prevention component, which is the quality of the relationship between school and family unit. Studies show that, despite the formulated theoretical postulates about the need to establish a positive and rewarding relationship between the school and the family, in practice such a relationship is difficult to see. There are, of course, individual initiatives and passionate teachers who can engage in cooperation with the parents. Their existence is a proof that this cooperation is possible and should be carried out. Unfortunately, it doesn't take place at all the schools. This is a worrying problem, requiring the analysis and a sincere interest on the part of school authorities, the local community and parents.

Key-words: family, school, cooperation, prevention.

Bibliografia

Davis R.H., Alexander L.T., Yelon S.L. (1983), *Konstruowanie systemu kształcenia*, PWN, Warszawa.

Dmochowska M., Dunin-Wąsowicz M. (1978), *Wychowanie w rodzinie i w przedszkolu*, WSiP, Warszawa.

Gaś Z. (2006), *Profilaktyka w szkole*, WSiP, Warszawa.

Homplewicz J. (1982), *Zarządzanie oświatowe. Zarys problematyki oświatowej teorii organizacji*, WSiP, Warszawa.

Rejman J., Sak-Styczyńska A. (2008), *Sprawność systemu profilaktyki i resocjalizacji warunkiem efektywności oddziaływań* [w:] Z. Bartkiewicz, A. Węgliński (red.), *Skuteczna resocjalizacja. Doświadczenia i propozycje*, wyd. UMCS, Lublin.

Rewińska E., Wawryk L. (2009), *Współpraca szkoły z rodzicami i instytucjami środowiska lokalnego w ramach realizacji Szkolnego programu profilaktyki. Komunikat z badań* [w:] G. Miłkowska, A. Napadło (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty niedostosowania społecznego dzieci, młodzieży i dorosłych. Profilaktyka – reedukacja – resocjalizacja*, Zielona Góra.

Rylke H., Tuszewski T. (2004), *Powrót do źródeł. O profilaktyce w szkole*, OWN, Kielce.

Segiet W. (1999), *Rodzice – nauczyciele. Wzajemne stosunki i reprezentacje*, Książka i Wiedza, Poznań.

Swearer S. M., Espelage D. L., Napolitano S. A. (2010), *Przemoc rówieśnicza, zapobieganie i interwencje. Skuteczne interwencje dla szkół*, Wyd. Edukacyjne Parpamedia, Warszawa.

Szymańska J. (2002), *Programy profilaktyczne, Podstawy profesjonalnej profilaktyki*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa.

Zajączkowski K. (2002), *Program profilaktyczno-wychowawczy dla uczniów klas I-III szkoły podstawowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.